

Іванова Л.Б.

к.е.н., доцент, докторант
ДВНЗ КНЕУ імені Вадима Гетьмана

ПІДХОДИ ДО БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ В УМОВАХ АНТИКРИЗОВИХ ЗАХОДІВ

Система антикризових заходів суб'єкта-боржника, як невід'ємна складова інституту неспроможності, спрямована на відновлення економічного потенціалу господарюючого суб'єкта на основі взаємодії механізму державного врегулювання відносин між суб'єктом - боржником та його кредиторами, правових основ підприємництва, технологічних укладів, а також традицій, схем поведінки, що впливають на економічні результати діяльності.

Інституціональний підхід до вирішення питань бухгалтерського обліку обумовлено наступними факторами: різноспрямованістю економічних інтересів учасників системи антикризового управління, у тому числі банкрутства, а саме боржника та його кредитора (кредиторів); економічними та організаційними обмеженнями учасників з метою збереження майна боржника як єдиного виробничого комплексу; внутрішніми протиріччями у колі кредиторів в зв'язку з характером конкурсного процесу; (можливою) опортуністичною поведінкою учасників банкрутства, а також фахівців процесів відновлення (арбітражного керуючого, бухгалтера), що володіють виключною інформацією про фінансовий стан підприємства-боржника.

Подолання цих протиріч у площині прав власності зумовлюють необхідність виникнення певних витрат, які плеядою вчених – економістів, представників неоінституалізму (Р. Коуза, Г. Демсиця, А. Алчиана, О. Уільямсона, Дж. Стіглера, Д. Норта), на початку ХХ століття були визначені як трансакційні. Трансакційні витрати пов'язані з процесом контракції: підготовкою контракту, процесом обміну прав власності, витратами після укладання угоди [1].

Відображення цих витрат у бухгалтерському обліку зумовлює: їх типологізацію за сутнісним критерієм, розподіл за певними групами, що характеризуються єдністю характеру; розробку системи синтетичного та аналітичного обліку та їх відображення у фінансовій звітності. Різноманітні

підходи до виділення типів витрат за сутнісним, а іноді випадковим критерієм призведе до того, що на теперішній час «загальноприйнятої класифікації цих витрат немає. Кожен дослідник звертає увагу на найцікавіші для нього елементи» [2]. Інші труднощі щодо обліку полягають в оцінці деяких витрат, що виникають в результаті опортуністичної поведінки. В науковій літературі такі витрати отримали назву неконтрольованих [3]. В антикризовому управлінні неконтрольовані трансакційні витрати є результатом тіньових схем, фіктивного нереального банкрутства, дій, спрямованих на доведення до банкрутства, визначення яких залежить від конкретної ситуації на підприємстві.

У процедурах антикризових заходів, у тому числі банкрутства, поряд з трансформаційними витратами (згідно виробничої функції), виникають трансакційні витрати, які складаються з комплексу витрат, пов'язаних з процесами обміну, у тому числі витрат, притаманних виключно процесам антикризового управління. До останніх відносяться: судові витрати, що пов'язані з провадженням справи про банкрутство, оплатою судового збору; витрати на повідомлення кредиторів про відкриття справи, на збір та проведення зборів кредиторів; витрати на оплату послуг спеціалізованих підприємств, зокрема витрати на проведення економічної експертизи, інвентаризації, оцінювання майна; витрати з оплати праці та вихідної допомоги, за послуги арбітражних керуючих; витрати, пов'язані з поверненням дебіторської заборгованості боржника. Певні трансакційні витрати зумовлені специфікою окремих етапів антикризового управління та мають разовий характер, частина витрат здійснюються протягом відновлювальних процедур.

У ряді робіт вчених-економістів пострадянського простору пропонуються різні методологічні підходи до обліку трансакційних витрат, які можна об'єднати за двома напрямками [4]. Перший напрям пов'язано із побудовою нової неінституційної моделі бухгалтерського обліку, а саме зміною існуючої класифікації витрат за критерієм їх поділу на трансформаційні та трансакційні з відповідним відображенням у новому Плану рахунків, внесенням змін до порядку визначення фінансових результатів та інших змін у фінансових звітах. За другим

напрямом (таких авторів більшість) пропонується удосконалення вітчизняного плану рахунків бухгалтерського обліку з метою відображення трансакційних витрат за двома варіантами: або деталізацією в аналітичному обліку існуючих синтетичних рахунків або введенням в систему рахунків бухгалтерського обліку синтетичного рахунку «Трансакційні витрати» (узагальнюючий) задля їх акумулювання та здійснення взаємозв'язку за елементами й за статтями витрат [3]. В науковій літературі також присутні інші пропозиції, наприклад, стосовно обліку трансакційних витрат за окремими контрактами. Можна погодитись з думкою тих авторів, які вважають, що витрати на новачі повинні бути найменшими в порівнянні з ефектом від зниження витрат трансакцій [4, С. 34].

На нашу думку, діюча методологія обліку дозволяє забезпечувати необхідну інформацію для суб'єктів господарювання стосовно рівня трансакційних витрат за допомогою аналітичної деталізації існуючих синтетичних рахунків.

Розподіл трансакційних витрат можливо зробити за наступними видами (типами), запропонованими класиками неінституалізму: на пошук інформації, на проведення переговорів та укладення угод, вимірювання, специфікації та захисту прав власності, втрати опортуністичної поведінки та втрати, пов'язані з «ціною поза легальності» [1]. Для виділення антикризових трансакційних витрат необхідно враховувати критерій за призначенням, згідно якого специфічні витрати етапів антикризового управління можна відображати у межах певного типу за окремими групами з метою їх контролю, аналізу та прийняття управлінських рішень, спрямованих на відновлення платоспроможності боржника.

Список використаних джерел

1. Шаститко А.Е. Новая институциональная экономическая теория / А.Е. Шаститко — М.: Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2002.—С. 234 -269
2. Чухно А.А. Институционально-інформаційна економіка. Розділ 12.2 – Класифікація трансакційних витрат - [Електронний ресурс]: Режим доступу: - http://pidruchniki.ws/16400116/ekonomika/klasifikatsiya_transaktsiynih_vitrat
3. Ющак Ж.М., Мельник С.І. Трансакційні витрати у вітчизняній обліковій системі: XXI століття – нове уявлення майбутнього. / Міжнародний збірник наукових праць. Випуск 1 (13). 2009. – С. 155- 163.
4. Шигун М.М. Методичні підходи до бухгалтерського обліку

транзакційних витрат / Міжнародний збірник наукових праць. Випуск 3 (15).
2009. – С.30- 35